

4. Opvoedingsondersteuning¹

Het merendeel van het aanbod opvoedondersteuning zal geïntegreerd binnen of vanuit het CJG worden gecoördineerd. Het pedagogisch advies² zal de basis vormen binnen het CJG. Uitvoering van opvoedondersteuning kan op diverse locaties plaatsvinden, onder andere op school, consultatiebureau, wijkcentrum. Het betreft de functies Informatie en advies en Licht pedagogische hulp (prestatieveld 2 Wmo) en ook de voorlichting, advies en instructie uit het basistakenpakket JGZ.

Uitgangspunten en visie opvoedondersteuning

Opvoedondersteuning is gepositioneerd in prestatieveld 2 van de Wmo. Dit prestatieveld betreft de gemeentelijke functies Informatie en advies, Signalering, Toeleiding naar hulp, Licht pedagogische hulp en Coördinatie van zorg. In deze notitie is opvoedondersteuning afgebakend tot de functies Informatie en advies en Licht pedagogische hulp.

Visie op opvoeding en opvoedondersteuning

Een visie op opvoedondersteuning begint bij een visie op opvoeding. De volgende punten kunnen deel uitmaken van de visie op opvoeding:

- Een goede opvoeding is essentieel voor een optimale ontwikkeling van kinderen en voor een gezonde samenleving.
- Opvoeden en opgroeien is een natuurlijk, vanzelfsprekend en dynamisch proces waarbij ouders en kinderen elkaar beïnvloeden.
- Ouders respecteren de rechten van hun kinderen (zoals vastgelegd in het VN-verdrag voor de Rechten van het Kind).
- Ouders zijn eerstverantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen.
- Ouders bepalen in eerste instantie altijd zelf welke waarden en normen zij aan hun kind willen overdragen.
- Ouders kunnen ondersteuning krijgen bij het opvoeden, omdat het opvoeden een opdracht voor de samenleving als geheel is.

Uitgaande van deze punten houdt een goede opvoeding rekening met de mogelijkheden en behoeften van een kind en veronderstelt een goede opvoeding een positieve benadering van kinderen, die berust op de volgende drie pijlers.

1. Steunen

Elk kind heeft recht op onvoorwaardelijke steun in de vorm van tijd, liefde, aandacht en betrokkenheid.

2. Stimuleren

Een goede opvoeding biedt kinderen de ruimte om zich te ontwikkelen overeenkomstig hun eigen capaciteiten, uitdagingen aan te gaan en te leren om moeilijkheden te overwinnen

3. Sturen

Een goede opvoeding biedt kinderen structuur en houvast in de vorm van regels en grenzen en draagt bij aan sociale aanpassing en goed burgerschap.

De visie op opvoedondersteuning gaat uit van de volgende uitgangspunten:

Laagdrempeligheid: Het aanbod opvoedondersteuning moet voor alle doelgroepen laagdrempelig zijn: gemakkelijk bereikbaar, anoniem, niet-stigmatiserend en cultuursensitief.

¹ Bron: Nederlands Jeugdinstituut (NJi), www.nji.nl

² Dit pleit voor integratie van het opvoedbureau in het CJG

Vraaggerichtheid: Het aanbod opvoedondersteuning moet tegemoetkomen aan de vragen en behoeften van alle ouders van/en alle kinderen in alle leeftijds- en ontwikkelingsfasen. Betrokkenheid van ouders bij activiteiten, voorzieningen en beleid wordt gestimuleerd. Een criterium is het daadwerkelijk bereik van ouders in de praktijk.

Ondersteuning op maat: Het aanbod opvoedondersteuning moet zo licht als nodig en zo zwaar als noodzakelijk zijn.

Gericht op empowerment: Het aanbod opvoedondersteuning moet aansluiten bij de deskundigheid van ouders zelf en activerend zijn om zelf oplossingen te zoeken.

Versterking van sociaal netwerk: Opvoedondersteuning dat bijdraagt aan een sterker netwerk rondom het gezin is structureel ingebed en heeft meer effect.

Aanvullend op de bovengenoemde regionale uitgangspunten zijn de volgende criteria van belang. Deze criteria worden aangegeven door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en zijn gericht op verhoging van de kwaliteit van aanbod van opvoedondersteuning.

Evidence based werken: Zoveel mogelijk wordt gewerkt met veelbelovende en/ of bewezen effectieve interventies. Waar deze niet beschikbaar zijn, is het criterium van tevredenheid van gebruikers van toepassing.

(Des)kundigheid: De opvoedondersteuning wordt geboden door professionals en vrijwilligers die beschikken over de vereiste competenties.

Doorlopende lijn: Er is een doorlopende lijn van opvoedondersteuning van informatie en advies bij (eenvoudige) vragen via lichte ondersteuning bij beginnende problemen naar intensievere ondersteuning, zoals oudertrainingen als de problemen groter en ingewikkelder worden. Er is een goede aansluiting tussen het aanbod in het preventieve domein en de jeugdzorg.

Vragen van ouders bij opvoeden

Uit onderzoek naar vragen van ouders bij opvoeden (NJI, mei 2006) blijkt dat de behoefte van ouders aan ondersteuning zich richt op de volgende top 5 van vragen en problemen:

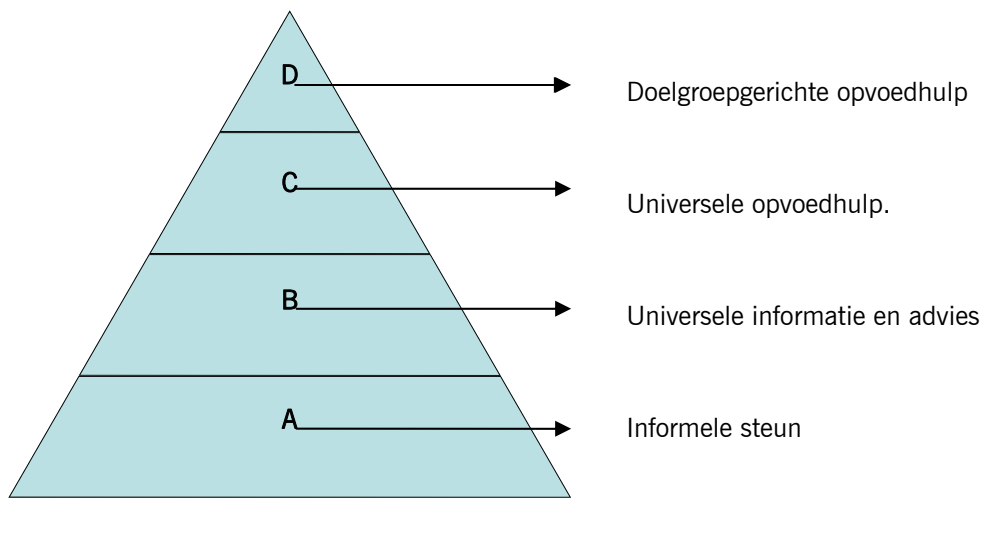
1. Grenzen stellen
Corrigeren of straffen
2. Lastig, ongehoorzaam gedrag
Niet luisteren
3. Druk of agressief gedrag
Moeizame contacten met andere kinderen en volwassenen
4. Ontwikkeling van het kind
Vertraagde ontwikkeling (lopen, praten)
Zindelijkheid
Driftbuien
5. Gezondheid en lichamelijke ontwikkeling zoals eten, slapen en groeien

Het hebben van vragen over opvoeding hoeft nog niet te betekenen dat er sprake is van een opvoedprobleem. Bij de meerderheid van de gezinnen doen zich geen opvoedproblemen voor³. Bij 15% van de gezinnen worden wel opvoedproblemen gesignaleerd. Bij 1% gaat het om zware problematiek, bij 4% om matige problematiek en bij 10% om lichte problematiek. Bij 70% van de gezinnen met opvoedproblemen betreffen het dus lichte problemen.

Het basisaanbod opvoedondersteuning moet tegemoet komen aan de vragen en problemen die ouders het meest tegenkomen bij het opvoeden.

³ Bron: Kinderen in Nederland, Zeijl e.a. (SCP, 2005)

Continuüm van opvoedondersteuning

Ouders zoeken in eerste instantie informatie en advies in hun omgeving. Ze zoeken een steuntje in de rug bij hun partner of familie of ze leggen 'hun oor te luister' in de vrienden- of kennissenkring. Daar begint het continuüm van opvoedsteun. Deze informele steun kan ook georganiseerd worden aangeboden, voor mensen bij wie deze steun niet voorhanden is of wiens netwerk niet voldoende oplevert. Informele steun is geen functie in prestatieveld 2 van de Wmo, maar vormt wel de basis van alle opvoedondersteuning (A).

Doelgroep: alle ouders die behoefte hebben aan informele, onderlinge steun

Doel: onderlinge steun en bieden van informele steun aan ouders

Bij eenvoudige opvoedvragen hebben ouders behoefte aan bevestiging (doe ik het wel 'goed?'), anticiperende voorlichting en informatie en advies (B). Voor ouders is het fijn als deze vorm van steun dicht bij huis en vooral gemakkelijk toegankelijk wordt aangeboden. Digitale informatie en advies hoort hier ook bij; steeds meer ouders zoeken naar informatie op internet.

Doelgroep: alle ouders van alle kinderen

Doel: informeren over het aanbod en over opvoeding, bevorderen van competent ouderschap en een gezonde opvoedingssituatie

Wanneer informatie en advies niet voldoende en de problemen toch iets ingewikkelder zijn, dan ontstaat er behoefte aan lichte hulp (C). Hier spreken we nog steeds van universele preventie, gericht op alle ouders van alle kinderen.

Doelgroep: alle ouders van alle kinderen

Doel: bevorderen van competent ouderschap en een gezonde opvoedingssituatie

De doelgroepgerichte opvoedhulp (D) is ook een vorm van (licht) pedagogische hulp, die op gemeentelijk niveau wordt geboden. Deze hulp is echter gericht op risicogroepen (ook wel selectieve preventie genoemd) en ouders bij wie opvoedproblemen geconstateerd zijn (ook wel geïndiceerde preventie genoemd).

Doelgroep: subgroepen binnen de populatie: risicogroepen en gezinnen waar problemen geconstateerd zijn

Doel: voorkomen van problemen bij risicogroepen en problemen verminderen en erger voorkomen bij gezinnen met problemen

Hoe hoger je komt in het continuüm, hoe meer het aanbod opvoedondersteuning is gericht op de (relatief beperkte) groep gezinnen met problemen. Hoe lager je komt in het continuüm, hoe meer het aanbod is gericht op alle ouders van alle kinderen.

Dit opvoedcontinuüm is goed bruikbaar om de gemeentelijke Wmo-functies, Informatie en advies en Licht pedagogische hulp, invulling te geven.

Opvoedondersteuning op verschillende niveaus⁴

Een landelijk vastgesteld minimumpakket opvoedondersteuning en opgroeiondersteuning is er niet. Voorop staat dat de vragen van ouders in dit regionale basisaanbod aan bod komen. Deze vragen van ouders worden vooral beantwoord in de uitwerking van het basisaanbod voor informatie en advies en in de universele opvoedhulp. In de doelgroepgerichte opvoedhulp komen deze vragen ook aan bod, maar dan veel intensiever.

Bij de uitwerking van de twee gemeentelijke Wmo-functies Informatie en advies en Licht pedagogische hulp is het opvoedcontinuüm goed bruikbaar. Het NJI geeft, op basis van het continuüm, aan dat het minimumpakket opvoedondersteuning ten minste moet bestaan uit een pakket van veelbelovende en effectieve interventies, waarbij voor elke leeftijds- of ontwikkelingsfase interventies moeten worden opgenomen uit iedere laag van het continuüm van opvoedsteun. Dit betekent dat er een aanbod is op het gebied van:

1. informele steun
2. informatie en advies
3. universele opvoedhulp
4. doelgroepgerichte opvoedhulp.

Het gaat dus om een pakket van interventies die gericht zijn op: ontmoeting, informatie, persoonlijke voorlichting, persoonlijk advies of ondersteuning thuis, oudertrainingen en kortdurende intensievere hulp.

In deze tabel is schematisch samengevat hoe de drie gradaties van opvoedondersteuning doorlopend in de geïndiceerde jeugdzorg gecombineerd worden met de doelen, de doelgroepen (naar de aard en de zwaarte van de opvoedingssituatie) en voorbeelden van daarbij toe te passen interventieprogramma's.

Het gaat er niet om duidelijke grenzen af te bakenen, want bij opvoedondersteuning zijn deze vaak niet precies te trekken. Zo staat het opvoedbureau nu bij de doelgroep waar opvoedingsspanning is, maar deze voorziening is ook aan zet in gewone opvoedingssituaties als ook bij opvoedingscrisis. Bovengenoemde indeling van preventieniveaus is een hulpmiddel om het aanbod opvoedondersteuning in te delen. Een dergelijk overzicht helpt om in beeld te brengen dat er voor verschillende vragen en problemen (lichter en zwaarder) een ondersteunings- en hulpaanbod is voor ouders. Het kan helpen om zichtbaar te maken waar 'gaten' of juist veel overlap zit in het aanbod.

⁴ Bron: Regionaal basisaanbod opvoed- en opgroeiondersteuning in Zuid-Holland Noord

Preventieniveau	Doelen	Doelgroep	Domein	Voorbeelden van activiteiten/ interventies
Universeel informatie en advies	Destigmatiseren en normaliseren van opvoedingsvragen Ouders informeren over aspecten van de opvoeding en het voorkomen van lichte opvoedingsproblemen.	Gewone opvoedingssituatie Gehele populatie: alle ouders, met dagelijkse opvoedingsvragen en zorg.	Preventief jeugdbeleid Gemeentelijk domein	Algemene informatiefolders of websites over opvoeden, telefonische consultatie, themabijeenkomsten
Universele opvoedhulp	De gewone, dagelijkse opvoeding faciliteren Voorkomen van (ernstige) opvoedingsproblemen	Opvoedingsspanning Ouders met opvoedingsvragen of lichte opvoedingsproblemen, bij wie een verhoogd risico is op het ontstaan van ernstiger opvoedingsproblemen.	Preventief jeugdbeleid Gemeentelijk domein	Opvoedbureau Oudercurcus Opvoeden & Zo
Doelgroepgerichte opvoedhulp	Verminderen en verhelpen van opvoedingsproblemen in een vroeg stadium	Opvoedingscrisis Ouders bij wie opvoedingsproblemen zijn vastgesteld.	Preventief jeugdbeleid/ ambulante zorg Snijvlak gemeentelijk met provinciaal domein	Home-Start, Stevig Ouderschap, Oudercurcus Drukke kinderen, praktische pedagogische thuishulp
Geïndiceerde jeugdzorg	Verhelpen van (stevige, zware)opvoedingsproblemen	Opvoedingsnood	Provinciaal domein (geïndiceerde jeugdzorg)	Families First, Triple P niveau 4, PMTO

Effectiviteit van aanbod⁵

In een basisaanbod is het belangrijk om vooral die interventies op te nemen waarvan is aangetoond, of zeer aannemelijk is, dat ze ook daadwerkelijk werken. Het NJI heeft een overzicht van zowel de effectieve, veelbelovende, als anderszins veel gebruikte interventies opvoedondersteuning per leeftijdsgroep samengebracht. Veel interventies die informatie en advies als functie hebben zijn (nog) niet onderzocht op hun effectiviteit. Dit betreft bijvoorbeeld schriftelijke voorlichting (Groeigids), telefonische voorlichting (Kindertelefoon, telefonische spreekuren) of digitale voorlichting (websites als Ouders online). Het is belangrijk bij (nog) niet onderzochte interventies om na te gaan of ouders tevreden zijn over de geboden informatie en of deze in een behoefte voorziet.

Er is geen landelijk vastgesteld basispakket opvoedondersteuning. Het NJI beveelt aan om waar mogelijk gebruik te maken van interventies die effectief als veelbelovend in de databank effectieve jeugdinterventies zijn opgenomen. Hieronder vindt u een selectie van interventies uit de [databank Effectieve](#)

⁵ Bron: Regionaal basisaanbod opvoed- en opgroeiondersteuning in Zuid-Holland Noord

[Jeugdinterventies](#). In de databank zijn interventies opgenomen waarvan de effectiviteit tenminste in theorie aannemelijk is gemaakt. De interventies zijn door een onafhankelijke erkenningscommissie gecertificeerd.

- [Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg](#) (preventief)
- [Beter Omgaan met Pubers](#) (preventief)
- [Drukke kinderen](#) (preventief)
- [Gordon-cursus "Effectief omgaan met kinderen"](#) (preventief)
- [Home-Start](#) (preventief)
- [Jij bent belangrijk \(JBB\)](#) (preventief)
- [Marietje Kessels Project](#) (preventief)
- [Moeders informeren Moeders \(MIM\)](#) (preventief)
- [Opvoeden & zo](#) (preventief)
- [OUDERS van tegendraadse jeugd; Oudercursus](#) (voorkoming van recidive; curatief)
- [OUDERS van tegendraadse jeugd; Oudertraining](#) (voorkoming van recidive; curatief)
- [Peuter in Zicht!](#) (preventief)
- [Stap voor Stap](#) (preventief)
- [Stevig Ouderschap \(OKé - Ouder- en Kindzorg extra\)](#) (preventief)
- [Triple P](#) (preventief; curatief)
- [Video-Feedback Intervention to promote Positive Parenting and Sensitive Discipline \(VIPP-SD\)](#) (preventief)
- [Voorzorg](#) (preventief; curatief)

Kwaliteit van de uitvoering

Een lokaal interventieprogramma komt met meer kracht tot stand naarmate interventies in de praktijk effectief zijn en professioneel worden toegepast door competente uitvoerders en organisaties. Het gaat hierbij niet alleen om kwalitatief goede uitvoering door professionals maar ook door semiprofessionals of vrijwilligers. De kwaliteit van opvoedondersteuning op lokaal niveau zal toenemen naarmate meer van onderstaande aspecten gerealiseerd worden. Het komt ten goede aan de kwaliteit als:

- de regie in één hand is (gemeente)
- er een (cijfermatige) onderbouwing van de vraag bestaat en het aanbod aansluit op de vragen en behoeften van verschillende doelgroepen (ouders en kinderen)
- een samenhangend en doorlopend ondersteuningsaanbod is opgesteld
- per functie duidelijk is wie de (preferente) aanbieders zijn
- de taken en verantwoordelijkheden helder zijn vastgelegd
- eenduidige en heldere financiering bestaat en voldoende financiën beschikbaar zijn
- ouders en kinderen volledig op de hoogte zijn van het aanbod
- het aanbod en de uitvoering van de interventies worden geregistreerd
- het palet aan interventies is ingebed in het lokaal jeugd- en gezondheidsbeleid.

De kwaliteit van het aanbod wordt niet alleen bepaald door de interventie, maar vooral ook door de professionals en vrijwilligers die dat aanbod uitvoeren. Interventies moeten worden uitgevoerd door daarvoor opgeleide of getrainde professionals die rugdekking hebben vanuit hun organisatie met een goede managementstructuur, flexibele logistiek en adequate begeleiding en supervisie/ intervisie. Als het gaat om opvoedondersteuning door vrijwilligers dan moeten deze goed begeleid worden.

Van belang is de veelzijdige benadering van de pedagoog, de jgz-medewerker en de maatschappelijk werker, die een persoonlijk contact leggen, praktische tips kunnen geven, kunnen bemoedigen en een ruime belangstelling kunnen bieden. In de eerste contacten is een brede verkennende blik nodig om alle factoren en problemen die van invloed zijn op opvoeden en opgroeien in beeld te hebben. Daarbij is het belangrijk om, uitgaande van het versterken van de eigen krachten, het sociale netwerk rond het gezin te betrekken.

Checklist kwaliteit huidige/toekomstige aanbod opvoedondersteuning⁶

Deze checklist kan gemeenten helpen om het huidige aanbod opvoedondersteuning te beoordelen en om criteria te formuleren voor het toekomstige aanbod. De checklist is geen richtlijn, maar een hulpmiddel om te onderzoeken op welke onderdelen het aanbod verbeterd zou kunnen worden.

Laagdrempeligheid⁷

- het aanbod is helder geprofileerd: herkenbaar voor alle ouders en opvoeders
- het aanbod is **zonder indicatie** beschikbaar voor alle ouders en opvoeders met opvoedvragen en opvoedproblemen
- ouders kunnen hun vraag of probleem op verschillende manieren kwijt: telefoon/ e-mail/ chatfunctie/ bij een pedagogisch adviseur/ et cetera
- het aanbod is **dichtbij ouders beschikbaar** (Centrum voor Jeugd en Gezin, informatiepunten, op het consultatiebureau, vanuit basisvoorzieningen)
- het CJG of andere aanbieders van opvoedondersteuning heeft ruime openingstijden
- ouders worden snel geholpen en hoeven niet lang te wachten op advies, hulp of ondersteuning

Kwaliteit van interventies en uitvoering

- er wordt gewerkt met **veelbelovende en bewezen effectieve instrumenten**
- er wordt gewerkt met **veelbelovende en bewezen effectieve opvoedprogramma's**
- de interventies en instrumenten zijn implementeerbaar op de plek waar men het wil gebruiken
- instrumenten en interventies worden op de voorgeschreven wijze toegepast (**'treatment integrity'**)
- professionals beschikken over de **vereiste competenties**
- professionals krijgen de ruimte voor intervisie en bijscholing
- professionals worden ondersteund door een goede managementstructuur

Inbedding

- het aanbod is **structureel beschikbaar** (en niet op projectbasis)
- er is een **geëxpliciteerde en gedeelde visie** op opvoeding en opvoedondersteuning
- opvoedondersteuning is een onderdeel van het preventief jeugdbeleid
- opvoedondersteuning maakt **deel uit van een integraal beleid** waarbij opvoedondersteuning in tenminste in het jeugd, sociaal-, gezondheids- en onderwijsbeleid is ingebed

Samenhang en variatie in het aanbod:

- het aanbod is **gedifferentieerd naar doelgroep en problematiek**
- het aanbod bestrijkt **alle preventieniveaus** (universele preventie - selectieve preventie – geïndiceerde preventie)
- het aanbod kent een **breed spectrum aan functies** (zie hieronder), met binnen de functies een gevarieerd aanbod:
 - Informatie en voorlichting
 - Pedagogische advisering en (licht) pedagogische hulp (minimaal: huisbezoeken, pedagogische spreekuren, oudercursussen)
 - Signalering en vroegtijdige onderkenning
 - Praktische en instrumentele steun
 - Versterken van het netwerk, sociale steun en zelfhulp
 - Stimulering van de fysieke en pedagogische omgeving

⁶ Bron: Regionaal basisaanbod opvoed- en opgroeiondersteuning in Zuid-Holland Noord

⁷ De vetgedrukte criteria zijn de meest bepalende; ze vormen met elkaar als het ware de kwaliteitsnorm

Aansluiting bij en betrokkenheid van de doelgroep

- het aanbod sluit aan bij de omvang van de problematiek en **de behoeften van de doelgroep**
- het aanbod sluit aan bij **verschillende leeftijden en ontwikkelingsfasen van kinderen**
- doelgroepen worden gestimuleerd om betrokken te zijn bij activiteiten, voorzieningen en beleid
- het aanbod is vindplaatsgericht en waar nodig outreachend
- het aanbod stimuleert een solidaire gemeenschap rondom ouders en opvoeders

Monitoring, registratie en evaluatie

- met de aanbieders van opvoedondersteuning zijn afspraken gemaakt over **monitoring en Registratie**
- met de aanbieders van opvoedondersteuning zijn afspraken gemaakt over evaluatie van Interventies
- tussen de verschillende partners zijn afspraken gemaakt over **uitwisseling van** (geaggregeerde en cliënt-) **gegevens**

De elementen die iets zeggen over de kwaliteit van het totale aanbod opvoedondersteuning, zijn van verschillende niveaus. Sommige hebben betrekking op de doelgroep, anderen op de uitvoering of de infrastructuur en weer andere op de consistentie tussen beleid en uitvoering. De lijst helpt om de verschillende aspecten die de kwaliteit van het aanbod bepalen in ogenschouw te nemen.

Werving en bereik

Ook signalering en toeleiding naar het aanbod zijn van cruciaal belang voor een goede uitvoering van opvoedondersteuning. Beroepskrachten die direct met ouders en jongeren te maken hebben, zoals op peuterspeelzalen, in de kinderopvang, op scholen, in het jeugd- en jongerenwerk, hebben een belangrijke functie in het bereiken van groepen ouders en jongeren die niet makkelijk zelf informatie zullen opzoeken of hun vragen zullen stellen. Zij moeten in staat zijn om alert signalen op te pikken van vragen en problemen bij ouders en jeugdigen en het eerste contact hierover te hebben. Vervolgens kunnen ouders en jeugdigen verwezen worden naar het CJG, waar de medewerkers goed op de hoogte zijn van de lokale en regionale sociale kaart. Het is belangrijk dat deskundigheidsbevordering van eerste lijn werkers in signaleren, motiverende gesprekstechniek en toeleiden naar voorzieningen structureel plaatsvindt. Dit is primair een verantwoordelijkheid van werkgevers. Gemeenten kunnen een stimulerende rol hebben, en waar het gaat om organisaties waarmee een subsidierelatie bestaat kan structurele deskundigheidsbevordering onderdeel zijn van de afspraken die gemaakt worden.

Voor lokale voorzieningen als bijv. peuterspeelzalen is het efficiënt als cursussen jaarlijks op regionaal niveau worden georganiseerd.